

De VOC en zijn relaties in de Perzische golf, 1610-1660

BACHELORSRIPTIE GESCHIEDENIS, RADBOUD UNIVERSITEIT
NIJMEGEN
LUUK SPIERINGS
S4780124

Inhoudsopgave

Inleiding en Status Quaestionis	2
Bronnen en Methode	6
Hoofdstuk 1: Rise and Fall van de VOC in Perzië	9
Hoofdstuk 2: Documenten over de eerste betrekkingen met het Perzische hof	12
Capitulaties	15
Hoofdstuk 3: Schenking aan de Sjah	20
Symboliek	25
Conclusie:	28
Literatuurlijst:	30

Inleiding en Status Quaestionis

Het Midden-Oosten speelt al jarenlang een grote rol in de media, met name door de aanhoudende onstabieleit en de opkomst van terroristische organisaties zoals IS. Ook in de wereldgeschiedenis heeft het Midden-Oosten een grote rol. De Perzen waren de grootste bedreiging voor de Romeinen aan het begin van de Christelijke jaartelling. Daarnaast was het gebied de bakermat van een van de grootste en invloedrijkste religies van de wereld, de Islam. Dit maakt het Midden-Oosten al snel tot een interessant en relevant onderzoeksonderwerp. In de Nederlandse geschiedenis is het kolonialisme dan weer een groot onderwerp met veel aandacht, vooral de verrichtingen van de VOC in Azië zijn veelvuldig onderwerp van onderzoek door historici. Een combinatie van de VOC en het Midden-Oosten kan leiden tot een interessant onderzoek, zo dachten meerdere historici.

Over de VOC in het algemeen zijn al talloze handboeken en overzichtswerken verschenen van schrijvers zoals Femme S. Gaastra en Els Jacobs.¹ Daarnaast zijn er uiteraard ook werken waarin de VOC in Azië onderdeel is van een groter onderzoek naar handel in Azië zoals in het werk van Rene J. Barendse.² De grote probleemstelling bij dit soort grote werken is met name wat de VOC op het gebied van de handel heeft bereikt in Azië. Wat voor winst behaalde de VOC en welke producten werden er verhandelt? Om de grotere vraag te beantwoorden is het echter ook van belang om concreter te kijken naar de manier waarop handel is opgezet door de VOC en hoe deze handel uiteindelijk in stand is gehouden. Voor de bekendste gebieden van de VOC, zoals Ceylon en Indonesië, is dit al onderzocht. Dit waren immers de meest succesvolle gebieden. Minder aandacht gaat uit naar gebieden zoals Japan, India en gebieden rond de Perzische golf. India werd vaak gedomineerd door de Engelse variant van de VOC, de East India Company en Japan was terughoudend ten opzichte van Europese handel waardoor de VOC alleen in Deshima handel mocht drijven. Voor de Perzische golf is minder duidelijk waarom onderzoek uitblijft. De VOC had een gunstige positie binnen de Perzische golf nadat de Portugezen werden verdreven door de Engelsen en de Nederlanders aan het begin van de zeventiende eeuw. De VOC zou daarnaast uiteindelijk ook een monopolie op de Perzische zijde verkrijgen. Toch is de Perzische golf dus nooit van groot belang geworden en zijn er weinig grote onderzoeken verricht naar de VOC in Perzië.

¹ Femme S. Gaastra, *Geschiedenis van de VOC* (Zutphen, 10^e druk 2009) en Els Jacobs, *Koopman in Azië: De Handel Van De Verenigde Oost-Indische Compagnie Tijdens De 18de Eeuw* (Zutphen, 2000).

² Rene J. Barendse, *The Arabian Seas, The Indian Ocean World of the Seventeenth Century* (Londen, 2002).

Het onderzoek dat al is gedaan houdt zich toch met name bezig met de Handel en commerciële relaties met het Midden-Oosten zo stelt C.G. Brouwer.³

Brouwer stelt dat onderzoek naar de Perzische golf begon met H. Terpstra in 1918 met zijn werk 'De opkomst der westerkwartieren van de Oost-Indische Compagnie'.⁴ In deze tijd was er weinig Nederlandse literatuur beschikbaar en was Terpstra afhankelijk van Engelse werken en archiefmateriaal. Zijn onderzoek naar Perzië is hierdoor eigenlijk ook op te delen in twee delen, hij geeft een korte voorgeschiedenis van Perzië voordat de VOC er terecht kwam en daarna gaat hij in op hoe de handel is gestart. Dit laatste doet Terpstra aan de hand van bronnenmateriaal zoals een dagboek van de 'pionier van de Perzische handel' de Nederlandse Hubert Visnich en een contract tussen de VOC en Sjah Abbas uit 1623. Enkele stukken bronmateriaal die Terpstra heeft gebruikt zijn ook als bijlage in het boek verwerkt.

Brouwer gaat in zijn eigen werk ook uit van Nederlandse bronnen net als Terpstra die hij ziet als 'een goudmijn voor de sociaaleconomische geschiedenis van Suratte, Perzië en Yemen'.⁵ In zijn werk komen verschillende soorten bronnen aan het licht die hij dan behandeld, Brouwers onderzoek is dus veelal een bronnenonderzoek. Deze bronnen zijn van onschatbare waarde aldus Brouwer aangezien veel bronnen uit dit gebied vernietigd zijn door ongelukken op zee bijvoorbeeld of omdat men in die tijd de bronnen niet van belang vond. Veel bronnen die nu nog beschikbaar zijn komen uit het archief van de Kamer van Amsterdam, de grootste kamer van de VOC. Als onderzoeker die te werk gaat met deze bronnen moet dus in acht nemen dat je waakt voor het feit dat je mogelijk een Amsterdam-centrisch stuk aan het schrijven bent.

Waar Brouwer en Terpstra zich toch focussen op de VOC en zijn handel in en rond Perzië neemt C.R. Boxer een andere insteek voor zijn onderzoek. In 'Dutch Merchants and Mariners in Asia 1602-1795' gaat hij niet expliciet in op de Perzische golf maar wordt dit gebied wel genoemd.⁶ Hierdoor is hij onderdeel van een groep historici die de Perzische golf marginaliseert binnen de geschiedenis van de VOC.⁷ Boxer gaat in op verschillende scholen binnen de geschiedenis, zowel de sociaaleconomische geschiedenis als de politieke. Hiervoor gebruikt hij in tegenstelling tot Brouwer en Terpstra ook Engels archiefmateriaal voor. Boxer

³ C.G. Brouwer, *Dutch-Yemeni Encounters, activities of the United East India Company (VOC) in South Arabian Waters since 1614* (Amsterdam, 1999).

⁴ H. Terpstra, *De opkomst der westerkwartieren van de Oost-Indische Compagnie (Suratte, Arabië, Perzië)* (Den Haag, 1918).

⁵ Brouwer, *Dutch-Yemeni Encounters*.

⁶ C.R. Boxer, *Dutch Merchants and Mariners in Asia 1602-1795* (Londen, 1988).

⁷ Zie onder andere ook: Femme S. Gaastra, *De geschiedenis van de VOC* (Zutphen, 1982), K. Glamann, *Dutch-Asiatic trade 1620-1740* (Den Haag, 1981) en R. Parthesius, *Dutch Ships in Tropical Waters: The Development of the Dutch East India Company (VOC) Shipping Network in Asia 1595-1660* (Amsterdam, 2010).

probeert een lacune op te vullen door bijvoorbeeld in hoofdstuk 5 te kijken naar de derde Engelse oorlog in Azië. Volgens Boxer is het verloop van de Nederlandse oorlogen in de koloniale gebieden onderbelicht. In dit hoofdstuk wordt een aantal keer de Perzische golf en/of handelsposten uit dat gebied genoemd. Belangrijkste om mee te nemen uit het werk van Boxer om een beeld te krijgen van wat voor geschiedenis er te schrijven is over de VOC is dat de compagnie ook een (bepalende) rol speelde in de oorlogen van de Nederlandse republiek. Waar de republiek het op het Europese vasteland immers lastig had tegen zijn vijanden konden die op hun beurt niet op tegen de Nederlandse macht in het oosten.

Om dan nog een andere kijk op de Perzische golf te tonen is onder andere Willem Floor aan te halen. Floor schreef een werk over voor hem de 5 belangrijkste havensteden van de Perzische golf van de zestiende tot en met de achttiende eeuw.⁸ Hierin wordt vanuit Hormuz, Bandar 'Abbas, Masqat, Bandar-eKong en Basra gekeken naar de Politieke en economische geschiedenis van de Perzische golf. Hier is aandacht voor de tijd dat Portugezen de handel domineerde en de tijd dat de Engelsen en Nederlanders zich hier vestigden. Floor stelt dat de havensteden in de overzeese handel een kleine rol speelde en vooral fungeerde als een link tussen de handel op zee en de handel op het land. Perzische havensteden waren een "ruimte" waar land en zee elkaar kruisen. De steden leende zich hier ook voor omdat ze niet konden uitgroeien tot een grote afzetmarkt voor de maritieme handel aangezien het bevolkingsaantal te laag lag aldus Floor.⁹ Floor kiest dus kortom voor een Perzische benadering van de geschiedenis van de Perzische golf, de Europese koloniale mogendheden staan dus niet centraal.¹⁰

Uit de vorige werken is duidelijk geworden dat een groot deel van het onderzoek naar Perzië zich met name concentreert op de handel en de politiek van Perzië zelf. Een auteur die hier mee breekt is onder andere Frank Birkenholz.¹¹ Birkenholz keek naar schenkingen die de VOC heeft gedaan aan de Perzische Sjah om de nieuwe handelsvoorwaarden af te spreken. Er wordt met name ingegaan op de rituelen aan het hof van de Sjah waaraan de dienaren van de VOC zich moesten houden tijdens het doen van de schenkingen. Birkenholz geeft ook aan welke symbolische waarde de giften van de VOC aan de Sjah met zich meedroegen.

⁸ Willem Floor, *The Persian Gulf, A political and Economic History of Five Port Cities 1500 – 1730* (Washington, 2006).

⁹ Floor, *The Persian Gulf*, 2.

¹⁰ Zie ook: M. Berg, *Goods from the East, 1600-1800: trading Eurasia* (Londen, 2015) en Rudolph P. Matthee, *The politics of trade in Safavid Iran: silk for silver, 1600-1730* (Cambridge 1999).

¹¹ F. Birkenholz, 'Merchant-kings and lords of the world, Diplomatic gift-exchange between the Dutch East India Company and the Safavid and Mughal empires in the seventeenth century' in: Tracey A. Sowerby en Jan Hennings, *Practices of Diplomacy in the Early Modern World c. 1410-1800* (Londen, 2017).

Birkenholz concludeert uit zijn onderzoek dat de VOC in 1652 uiteindelijk niet erg succesvol was geweest aan het Perzisch hof en dat er geen voordelige handelsvoorwaarden zijn afgesproken. Verdere analyse van het werk van Birkenholz zal in een later hoofdstuk worden gedaan, Birkenholz is namelijk een voorloper op wat er in dit werk onderzocht zal worden.

In dit onderzoek zal gekeken worden naar de manier waarop de VOC zijn handel in de Perzische golf opzette en onderhield in de zeventiende eeuw. De relatie tussen de Perzische vorsten en de Nederlandse republiek en de VOC staat hier logischerwijs centraal. Om een handel op te zetten en te handhaven waren immers hofreizen en schenkingen nodig zo blijkt uit de schenkingen die de VOC heeft gedaan die Birkenholz onderzocht. Dit komt omdat de Perzische Sjah het monopolie had in de zijdehandel, er moest dus met de Sjah een goede verstandhouding tot stand komen.

De onderzoeksvraag luidt als volgt: Hoe werden schenkingen en hofreizen ingezet om de handelsrelatie tussen de VOC en het Perzische rijk in de eerste helft van de zeventiende eeuw op te zetten en te onderhouden? Het antwoord op deze vraag toont aan wat voor handelsafspraken de VOC met de Perzen maakte en wat deze afspraken en de daaraan gekoppelde schenkingen zeggen over de relatie tussen de VOC en Perzië. Verder is gekozen voor de eerste helft van de zeventiende eeuw aangezien het bronnenmateriaal dat gebruikt zal worden met name focust op deze eerste jaren van de VOC in Perzië.

Bronnen en Methode

Gezien het heersende coronavirus in Nederland sinds het begin van 2020 is historisch onderzoek wat gecompliceerder geworden. Archieven zijn gesloten en bronnen zijn soms niet altijd digitaal beschikbaar. Dit is het geval voor dit onderzoek, hoewel het nationaal archief heel veel heeft scans digitaal beschikbaar heeft over de VOC zijn deze echter niet altijd even bruikbaar. Het handschrift in de scans is niet altijd leesbaar en de scans die online staan zijn voor dit onderzoek vaak niet van belang. Daarom zal voor dit onderzoek twee soorten bronnen centraal staan die online te raadplegen zijn.

Op de eerste plaats komt het werk van Pieter van Dam ‘Beschrijvinge van de Oostindische Compagnie 1639-1701’. Pieter van Dam kreeg medio 1693 de opdracht van de Heeren Zeventien om een beschrijving van de constitutie, bestuur en handel van de VOC samen te stellen vanaf het ontstaan van de compagnie tot aan van Dams heden. Het werk moest gelden als handleiding en naslagwerk. In 1927 is dit door Dr. F.W. Stapel uitgegeven in opdracht van het ministerie van onderwijs als onderdeel van ‘rijks geschiedkundige publicatiën’.¹² In dit werk zijn heel wat bronnen van de VOC overgenomen en getranscribeerd. Hierdoor zijn ze makkelijk te raadplegen. Er zijn verschillende delen beschikbaar, ook een deel waarin Perzië centraal staat. Hier staan ook de schenkingen waar Birkenholz het in zijn werk over had.¹³ Deze schenkingen zullen ook onderdeel zijn van dit onderzoek. Aangezien Birkenholz de symbolische waarde van de objecten al heeft behandeld zal er voor dit onderzoek gekeken worden naar de waarde van objecten en hoe deze in verhouding staan met elkaar. Zo hebben verschillende leden van het Perzisch hof verschillende schenkingen gekregen, wat zegt dit over de hiërarchie? Welke personen waren van belang voor de VOC? Ook zullen de schenkingen aan de ambassadeurs van de VOC onderzocht worden.

Wat betreft de betrouwbaarheid van Van Dam is er weinig op te merken. Van Dam was weliswaar advocaat van de VOC maar hij schreef alleen voor de Heeren Zeventien. Hierdoor zal Van Dam geen zaken weggelaten hebben uit zijn onderzoek en zal hij redelijk objectief zijn geweest, het werk was immers niet bedoeld voor openbare publicatie.¹⁴ Echter is het wel van belang om erbij op te merken dat dit werk dus ruim 200 jaar later in zijn huidige vorm is uitgegeven door Stapel. Of Stapel onderwerpen heeft geselecteerd of heeft gewijzigd

¹² Pieter van Dam, *Beschrijvinge van de Oostindische Compagnie 1639-1701* (Den Haag, 1927).

¹³ Birkenholz, ‘Merchant-kings and lords of the world’.

¹⁴ Resources, Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, <http://resources.huygens.knaw.nl/vocbeschrijvingvandam> (geraadpleegd 8 mei 2020).

is onduidelijk al is het vooralsnog aan te nemen dat Stapel dit niet heeft gedaan. De beschrijvingen van Van Dam zou namelijk bijzonderheden bevatten die nergens anders te vinden zijn volgens de commissie die zijn advies uitbracht voor de Rijks geschiedkundige publicatiën in 1902.¹⁵ Aanpassingen van Stapel zouden dit bijzondere werk dan te veel aantasten en zijn daardoor niet aannemelijk, enige aanpassingen die wel zijn gedaan zijn een paar opmerkingen bij de tekst van Van Dam in de vorm van voetnoten. Het is alleen wel mogelijk dat er door de tijd heen delen uit het werk verloren zijn gegaan echter wordt hier geen melding van gemaakt door Stapel.

Ten tweede wordt het werk van H. Dunlop onder de loep genomen. Dunlop heeft ‘Bronnen tot de geschiedenis der Oostindische Compagnie in Perzie, 1611-1638’ uitgegeven in 1930 als onderdeel van dezelfde ‘rijks geschiedkundige publicatiën’ waar ook van Dam onderdeel van is.¹⁶ In het werk van Dunlop staan getranscribeerde bronnen zoals de titel al aangeeft. Het voordeel aan dit werk is ook meteen een nadeel, de bronnen zijn niet aangepast echter is er ook niks aan toegevoegd wat had kunnen zorgen voor de nodige context en/of uitleg. Uit dit werk zullen resoluties van de Staten-Generaal en afspraken tussen de VOC en de Perzische Sjah aan bod komen. Hieruit is dan te concluderen hoe de Staten-Generaal met het eerste contact tussen hen en de Perzen om ging. Door middel van de afspraken is te kijken of de VOC redelijke voorwaarden kreeg van de Perzen vergelijkbaar met de afspraken die de Perzen al eerder met de Engelsen hadden gemaakt. Op deze manier kan bepaald worden of de VOC even hoog aangeschreven stond als de Engelse compagnie.

De betrouwbaarheid van dit werk is moeilijker te onderzoeken. Waar bij Van Dam nog een deel over de betrouwbaarheid van het werk werd benoemd bij de beschrijving door het KNAW is dat bij dit werk niet het geval. Echter is er wel iets uit de tekst te halen, er wordt namelijk gesteld dat het hier gaat om ‘geselecteerde stukken’ oftewel er zijn bronnen weggelaten.¹⁷ Ook over Dunlop is weinig te vinden, hij is net als Stapel slechts de uitgever maar toch hield stapel zich voornamelijk bij het overnemen van het werk van Van Dam. Daar was sprake van één auteur van de oorspronkelijke werken. Dunlop heeft met meerdere auteurs te maken bij wie je niet afzonderlijk zijn achtergrond kan onderzoeken. Dunlop heeft in ieder geval wel een grotere eigen inbreng in dit werk aangebracht. Hij heeft een korte geschiedenis

¹⁵ Resources, Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, <http://resources.huygens.knaw.nl/vocbeschrijvingvandam> (geraadpleegd 8 mei 2020).

¹⁶ H. Dunlop, *Bronnen tot de geschiedenis der Oostindische Compagnie in Perzie, 1611-1638, Deel I* (Den Haag, 1930).

¹⁷ Resources, Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, <http://resources.huygens.knaw.nl/vocperzie> (geraadpleegd 8 mei 2020).

van 1611 tot 1638 over de VOC in Perzië geschreven voordat alle bronnen aan bod komen. Deze bronnen zijn vrijwel niet aangetast overigens. Daarnaast dient ook gezegd te worden dat deze bronnen uit Deel I komen van Dunlop zijn grotere werk, echter is er nooit een Deel II gekomen. Reden voor het niet verschijnen van het tweede deel is onduidelijk. Ondanks de twijfels die kunnen ontstaan bij het werk van Dunlop zal er toch gebruikt gemaakt van hem worden. De bronnen lijken niet aangetast en dus alsnog bruikbaar. Buiten de coronatijd is het mogelijk om de bronnen die door Dunlop niet geselecteerd zijn alsnog te onderzoeken maar voor nu is dat geen optie.

Hoe wordt er nou concreet te werk gegaan? Allereerst zal in het eerste hoofdstuk een korte context geschetst worden van de algehele geschiedenis van de VOC in Perzië. Voornamelijk hoe andere auteurs de oorsprong en het uiteindelijke verval in Perzië hebben beschreven. Dit is gedaan omdat het duidelijk moet zijn hoe de VOC in Perzië is gekomen en wat de moeite die ze erin hebben gestoken op de lange termijn voor ze heeft opgebracht.

In het hierop volgende hoofdstuk zal Dunlop gebruikt worden om de allereerste contacten tussen de VOC en Perzië te onderzoeken. Aan de hand van de resoluties van de Staten-Generaal is te zien hoe zij reageerden toen 10 jaar voor de VOC uiteindelijk in Perzië kwam al vanuit de Perzische kant contact was gezocht. Met behulp van de zogenaamde capitulaties zijn dan weer de afspraken tussen de VOC en de Perzen te onderzoeken. Ook de capitulatie die de Engelsen hebben gesloten is door Dunlop opgenomen en dient zo als vergelijkingsmateriaal om zo de Nederlandse capitulatie op waarde te schatten.

Hoofdstuk 2 zal dienen als voorbode voor hoofdstuk 3 waarin met behulp van Van Dam duidelijk wordt hoe het contact dat in de jaren daarvoor is opgezet voortgezet moet worden met behulp van schenkingen en hofreizen. Door de schenkingen die in Van Dam zijn opgenomen systematisch te ordenen en daarna op basis van relevantie delen eruit te selecteren om te belichten kan er een conclusie hieruit gevormd worden. Welke leden van het hof zijn nou van waarde voor de VOC en waarom krijgt de een zoveel meer of minder dan een ander. Uiteindelijk is met behulp van met name hoofdstuk 2 en 3 een antwoord te formuleren op de vraag 'Hoe werden schenkingen ingezet om de handelsrelatie tussen de VOC en het Perzische rijk in de eerste helft van de zeventiende eeuw op te zetten en te onderhouden?'. De opzet is dan duidelijk met behulp van hoofdstuk 2 en het onderhouden ervan in hoofdstuk 3.

Hoofdstuk 1: Rise and Fall van de VOC in Perzië

Zoals in de inleiding al aangegeven gaat de meeste aandacht wat betreft de VOC naar zijn verrichtingen in het huidige Indonesië. De geschiedenis in Perzië is minder belicht en voor dit hoofdstuk wordt verondersteld dat de algemene geschiedenis van de VOC in dit gebied minder bekend is. Vandaar dat een korte beschrijving van de geschiedenis in Perzië op zijn plaats is.

Allereerst over de plek waar de VOC terecht kwam, Floor stelde dat de Perzische havensteden fungeerden als een plek waar de handel over land en zee elkaar kruisen. Dit maakte de steden toch belangrijk voor de handel ondanks het feit dat het geen belangrijke afzetmarkten werden door hun lage bevolkingsaantal. Verder werd de handel in de steden zelf beïnvloed door de vorst, lokale elites en internationale groeperingen.¹⁸

Verder speelde ook het weer een rol, zeereizen werden bepaald door de heersende moesson van die tijd van het jaar. Door deze moessons is het jaar volgens Floor in tweeën te delen, de noordoostelijke moesson maakte het mogelijk om van oost naar west te varen tussen oktober en maart. De zuidwestelijke moesson maakte het de overige maanden mogelijk om de tegengestelde richting op te varen.¹⁹

Ondanks het slechte klimaat en de kleine afzetmarkt kwamen verschillende Europese handelaren toch naar de Perzische golf, voornamelijk voor de zijde die aan de Kaspische zee geproduceerd werd. De Perzische golf was een alternatief voor een lange landroute. De rest wat Perzië opbracht was bijzaak voor de Compagnie, het ging hierbij om producten zoals rozenwater en Perzische paarden. De Perzische zijde was niet superieur aan andere soorten, vrijwel gelijktijdig heeft de VOC geprobeerd om ook in China een zijdenhandel op te zetten, echter bleken de pogingen tot toenadering succesvoller in Perzië.²⁰

Een andere reden voor de VOC om zich in Perzië te vestigen was de communicatie met de bewindhebbers in de Nederlandse republiek. Brieven vanuit Azië zouden via de Perzische golf naar de Nederlandse consul in Aleppo gestuurd kunnen worden. Deze consul zou dan de verdere verzending richting de republiek op zich kunnen nemen. Deze correspondentie verliep niet altijd succesvol aangezien Perzië en het Ottomaanse rijk enkele oorlogen hebben gevoerd in de zeventiende eeuw die de route onveilig maakte.²¹ Waarom kiezen voor deze route? De reis om Afrika heen was mogelijk te lang om echt nut uit de

¹⁸ Floor, *The Persian Gulf*, 2.

¹⁹ Idem, 2.

²⁰ Terpstra, *De opkomst der westerkwartieren van de Oost-Indische compagnie*, 137-138.

²¹ Idem, 138.

correspondentie te halen. Via Egypte had de VOC wellicht sneller in Aleppo kunnen zijn maar Egypte was onderdeel van het Ottomaanse rijk. De Ottomanen hadden zoals hierboven te lezen is een slechte verstandhouding met de Perzen. De VOC wilde wellicht hun activiteiten in het Ottomaanse rijk niet uitbreiden om zo de Perzen niet boos te maken.

De redenen voor de Nederlandse toetreding tot de Perzische golf zijn duidelijk, de vraag is echter hoe kwamen ze in de golf terecht? De Portugezen waren al sinds het begin van de zestiende eeuw aanwezig in de golf ondanks het feit dat ze niet geliefd waren bij de lokale heersers. Onder Sjah Abbas I, die van belang zal blijken voor de Nederlanders bij het opstarten van de handel door de VOC, probeerde de Perzen de Portugese invloed in te perken. Abbas probeerde de Portugezen uit de regio rond Hormuz te drijven met behulp van de Engelsen. In ruil voor voordelige handelsvoorwaarden werden de Engelsen overgehaald om de stad Hormuz te veroveren op de Portugezen. Zo werd beloofd dat de Engelsen geen tol hoefden te betalen of belasting op de import en export van goederen. Hormuz zou uiteindelijk begin 1622 veroverd worden op de Portugezen en de lokale heerser van Hormuz.²²

Nog voordat Hormuz was veroverd werd de VOC uitgenodigd door de Engelsen om mee te doen aan de Perzische zijdehandel, de hoeveelheid zijde die door de Sjah aan de Engelsen werd aangeboden was te veel om in hun eentje op te kopen. De Engelsen waren gesteld op een groot aanbod van zijde aangezien de rest anders over land verhandeld zou worden. Hier zouden de Ottomanen dan voordeel uit kunnen halen wat voor de Engelsen niet wenselijk was. Hierdoor werden de Engelsen gedwongen om de VOC te betrekken bij de handel om zoveel mogelijk zijde over zee te transporteren. Zo begon de VOC aan de moeizame onderhandelingen met Abbas I.²³ Na de dood van Sjah Abbas in 1629 heeft de VOC geprobeerd toe te slaan en een handelsmonopolie op te zetten. De Engelse compagnie werd door zijn eigen staat teruggeroepen waardoor zij geen monopolie konden opzetten.²⁴ De VOC dwongen de Perzen in 1645 ertoe om de Nederlandse handelaren het recht te geven om overall in Perzië zijde te kopen.²⁵ Uiteindelijk zou dit leiden tot een monopolie in de export van zijde in 1652 toen de VOC een koninklijke garantie kregen voor de vaste levering van 0,12 miljoen pond ruwe zijde per jaar. Hiermee samenvallend was ook het ontstaan van een monopolie op de import van specerijen in Perzië.²⁶

²² Abdul Aziz M. Awad, 'The Gulf in the Seventeenth Century', *Bulletin (British Society for Middle Eastern Studies)* 12:2, (1985) 125.

²³ Terpstra, *De opkomst der westerkwartieren van de Oost-Indische Compagnie*, 146-147 & Jacobs, *Koopman in Azië*, 123.

²⁴ Awad, 'The Gulf in the Seventeenth Century', 126-127.

²⁵ Idem, 127.

²⁶ Awad, 'The Gulf in the Seventeenth Century', 127 & Jacobs, *Koopman in Azië*, 123.

Hoewel de VOC dus een monopolie in de zijde kreeg was het eigenlijk al te laat. De inkoopprijs van Perzische zijde was voor 1652 gestegen waardoor de vraag naar Perzische zijde inzakte. Europese, Bengaalse en Chinese zijde bleken hierdoor te sterke concurrentie. Desondanks werden de leveringsvoorwaarden geaccepteerd aangezien die het toe lieten dat de VOC goederen mochten invoeren in Perzië wat wel van belang was voor de VOC. Daarnaast werd de VOC betaald met gouden dukaten. Deze munten mochten niet geëxporteerd worden door de VOC maar ze kregen het voor elkaar om de munten Perzië uit te smokkelen, onder andere in de grote hoeveelheden ruwe zijde die de VOC inkocht. Perzië zorgde in deze periode voor een gezonde goudstroom terwijl andere goudstromen van de VOC op Formosa en in Japan opdroogden. In de eerste jaren van de achttiende eeuw verscheepte de VOC jaarlijks 0,8 miljoen gulden aan gouden dukaten uit Perzië naar andere vestigingen in Azië. Deze handel ging echter in 1720 verloren toen Afghaanse stammen het Perzische rijk binnenvielen. In 1722 viel het Perzische Safavidenrijk waardoor de Nederlandse vestigingen in Perzië geen bestaansrecht meer hadden nu de handel was ingestort. Toch bleef de VOC nog 40 jaar actief in de golf.²⁷

De Perzische golf had al vaker periodes van onrust meegemaakt waarna na verloop van tijd de rust terugkeerde. De stop van de handel in Perzië kon dus tijdelijk zijn, zo dachten ook de Heren zeventien. Daarnaast had de VOC nog geld tegoed van de Perzische overheid. Eind jaren '40 van de achttiende eeuw waren de schulden al opgelopen tot 2,4 miljoen gulden en bleef de situatie slecht waardoor werd besloten dat de vestigingen van de VOC in de Perzische golf gesloten zouden worden. Uiteindelijk zou in 1766 op het Eiland Kareek de laatste handelspost van de VOC geplunderd en bezet worden door Perzische troepen.²⁸

De VOC heeft dus zo'n 140 jaar in de Perzische golf geopereerd met wisselend succes. De beweegreden om in de Perzische golf een handel op te zetten, de zijde, bleek uiteindelijk totaal niet winstgevend voor de compagnie. Dit nadat het überhaupt al 30 jaar had geduurd voordat de VOC een daadwerkelijk monopolie had in zijde. De Perzische vestigingen kregen een nieuw bestaansrecht voor het faciliteren van een goudstroom naar de rest van de vestigingen van de VOC. De resultaten van dit onderzoek kun je in perspectief plaatsen aan de hand van dit hoofdstuk. Wat heeft de VOC moeten doen om een handel op te zetten die uiteindelijk totaal niet profijtelijk bleek voor de Nederlandse handel.

²⁷ Jacobs, *Koopman in Azië*, 123-125.

²⁸ Idem, 125-127.

Hoofdstuk 2: Documenten over de eerste betrekkingen met het Perzische hof

De context waarin de rest van dit onderzoek zich afspeelt is na het voorgaande hoofdstuk duidelijk. In dit hoofdstuk zal de relatie met de Perzen, de Sjah maar ook afgevaardigden van hem, onderzocht worden aan de hand van resoluties en capitulaties. Ook zal de capitulatie met de Engelsen worden meegenomen om zo de afspraken van de VOC te kunnen vergelijken. Zowel de capitulaties als de resoluties zijn in het werk van H. Dunlop opgenomen voor de periode van 1611 – 1638.²⁹ Aan de hand van deze bronnen zal het eerste contact tussen de VOC en Sjah Abbas I extra onderzocht worden. Waar andere werken niet specifiek in gaan op bronnen en resoluties en capitulaties samenvoegen is dat in dit hoofdstuk wel het geval. Hieruit zal er afsluitend een antwoord geformuleerd worden op de vraag hoe de omgang verliep tussen de Nederlanders en de Perzen aan het begin van hun handelsrelatie. Dit is belangrijk om in het afsluitende hoofdstuk op de schenkingen van 1650 in te gaan, Zo'n 30 jaar na de start van de handelsrelatie.

Hoe de Nederlanders in de Perzische golf terecht zijn gekomen is eigenlijk al in hoofdstuk 1 behandeld. De Engelsen boden de Nederlanders aan om mee te doen in de Perzische zijdehandel omdat de Engelsen niet de capaciteit hadden om de grote hoeveelheden zijde over te nemen.³⁰ Echter was het eerste contact tussen de Republiek en de Perzen al eerder gelegd wat uit andere werken vrijwel niet naar voren komt. In Dunlop is een resolutie van de Nederlandse Staten-Generaal van 1 juli 1611 opgenomen, hierin wordt het volgende geschreven:

“Zijn Extie. heeft openinge gedaen van tgene, dat hem voergegeven is by eenen coopman, La Faille genaempt, eertyden gewoont hebbende tot Amstelredam ende onlancx alhier gecommen van Madril in Spaingien, by last ende autorizatie van den heere Churley, ambassadeur des keyzers van Persiën, omme mette heeren Staten-Generael te handelen, omme in dese landen te brengen voerby de Cabo Point Spei den handel van de zyde ende andere Persiaensche goederen (...)”³¹

²⁹ Dunlop, *Bronnen tot de geschiedenis der Oostindische Compagnie in Perzie*.

³⁰ Terpstra, *De opkomst der westerkwartieren van de Oost-Indische Compagnie*, 146-147.

³¹ Dunlop, *Bronnen tot de geschiedenis der Oostindische Compagnie in Perzie*, 1.

Zoals hierboven te lezen is heeft er een koopman, La Faille, namens de Perzische ambassadeur in Spanje een aanbod gedaan bij de Nederlandse republiek.³² Opvallend is natuurlijk dat de Perzische Ambassadeur het risico durft te nemen om een handel te starten met een staat waar zijn gastland mee in oorlog was. Dit toont aan dat de Nederlandse republiek al een redelijke reputatie heeft opgebouwd in andere delen van de wereld.

“(...) hebbende voirts begeert, dat dese sake ten uuytersten secreet gehouden soude moegen wordden, alsoo anders het leven van den verscreven heere ambassadeur in Spaingien in pericle gestelt soude wordden (...)”³³

Uit bovenstaande blijkt dat de Perzen wenste om de handel discreet te houden, uiteraard om de veiligheid van de ambassadeur te waarborgen. Waarom nam de ambassadeur toch dit risico? Abbas I was in 1611 al aan de macht en uit hoofdstuk 1 was al duidelijk geworden dat Abbas de Portugezen uit zijn rijk wilden.³⁴ De Portugezen vielen onder de Spaanse kroon en door andere landen in de handel mee te laten doen kun je de Portugezen uit de regio verdrijven. Waarom werd er echter 10 jaar later niet meer geheimzinnig gedaan over het beginnen van een handel door zowel de Perzen als de republiek? Het argument dat de Nederlanders door de Engelsen werden uitgenodigd voor de handel en dat de Perzen hier dus weinig mee te maken hadden of weinig aan konden doen gaat hier immers niet op. Toen de Perzen met de Engelsen in zee gingen zochten ze ook de confrontatie op met de Spaanse kroon en liep de ambassadeur in Spanje ook risico. Mogelijke verklaring is dat de Perzen niet het idee hadden dat ze in 1611 klaar waren voor een mogelijke confrontatie met de Spanjaarden en/of Portugezen en dat de republiek discreter te werk kon gaan dan de Engelse handelsvloot. Andere mogelijkheid is dat de Engelsen sterker werden ingeschat door Abbas I dan de Nederlanders en dat er met de Engelsen wel een openlijke “alliantie” kon ontstaan. Uit Dunlop is in ieder geval de juiste verklaring niet te vinden, hiervoor zullen bronnen van Perzische kant onderzocht moeten worden.

De Staten-Generaal had al vrij snel een antwoord klaar voor La Faille en indirect dus de Perzische ambassadeur en de Perzische Sjah. De Staten-Generaal had samen met de Heeren Zeventien van de VOC op 4 juli 1611 besloten om niet in zee te gaan met het voorstel van La Faille.

³² De voornaam van La Faille wordt niet genoemd, vermoedelijk lid van de familie de La Faille uit Kortrijk die onder andere handelde op de Levant via Venetië. Van hieruit hebben ze mogelijk contacten met de Perzen. Zie: Maartje van Gelder, *Trading Places: The Netherlandisch Merchants in Early Modern Venice* (Leiden, 2009) 45.

³³ Dunlop, *Bronnen tot de geschiedenis der Oostindische Compagnie in Perzie*, 1.

³⁴ Awad, ‘The Gulf in the Seventeenth Century’, 125.

“(…) dan dat den versereven La Faille in dese sake soect zijn particulier voerdeel ende proffijt ende ten selven eynde van de bewinthebberen te trecken schoone beloften sonder eenige effecten, diewyle zy den ambassadeur zynen meestere ende hem voir hare persoonen hielden geheel ongequalificeert tot sulcke sake om veel redenen, die zy hebben geallegeert, ende dat zy daerom achten, dat men zijn aengeven ende versueck behoirt aff te slaen”³⁵

Een duidelijke reden voor het afwijzen is uit deze bron niet duidelijk. Hiervoor zullen bronnen over het overleg tussen de Heeren Zeventien en de Staten-Generaal onderzocht moeten worden die niet in Dunlop terug te vinden zijn. Een gedeeltelijke verklaring is wel in bovenstaand citaat te lezen. La Faille zou handelen met zijn eigen profijt in het achterhoofd, de bewindhebbers van de Compagnie zouden hierdoor de Staten-Generaal hebben afgewezen om met La Faille te handelen. Waarom het precies zo slecht is om met La Faille te handelen is onduidelijk, handelaren van de VOC doen het immers ook deels voor hun eigen profijt. Uit dezelfde resolutie blijkt wel dat de bewindhebbers van de VOC adviseerde om direct met de Perzische ambassadeur in Spanje te onderhandelen.³⁶ Met dit stukje informatie is het ook mogelijk om een reden voor het afwijzen van La Faille te formuleren. De VOC was mogelijk bang dat La Faille niet het volledige of juiste voorstel van de Perzische ambassadeur heeft overgenomen. Ze vertrouwden La Faille niet en zou met name in het voorstel zoals hij dit aan de Staten-Generaal heeft voorgelegd aanpassingen hebben gedaan die voor La Faille beter uitvallen, dit voorstel is helaas niet in Dunlop opgenomen. Vandaar dat de VOC zonder een tussenpersoon met de Perzen wil spreken. Of er gesprekken met de ambassadeur zijn geweest is onduidelijk uit de geraadpleegde bronnen. Echter is wel duidelijk dat mochten deze gesprekken er zijn geweest dat ze niet tot handel hebben geleid. Dit wordt bevestigd in werken zoals Jacobs en Terpstra waarin de eerste handel met Perzië 10 jaar later werd geplaatst.

³⁵ Dunlop, *Bronnen tot de geschiedenis der Oostindische Compagnie in Perzie*, 3.

³⁶ *Idem*, 2.

Capitulaties

Toen uiteindelijk in het begin van de jaren '20 van de zeventiende eeuw alsnog de handel tussen de VOC en Perzië werd opgezet moesten er afspraken worden gemaakt. Deze afspraken werden opgenomen in zogenaamde capitulaties. Hierin werden de rechten van handelaren opgenomen en afspraken over onderwerpen zoals het heffen van tol op bepaalde routes. Om tot een capitulatie te komen werd de al eerdergenoemde pionier van de Perzische handel Visnich gestuurd.³⁷ Voor er onderzoek gedaan kan worden naar de capitulatie tussen de Perzen en de Nederlanders is het goed om te zorgen voor vergelijkingsmateriaal. In Dunlop is hiervoor ook de capitulatie tussen de Perzen en de Engelsen opgenomen uit 1617. Op deze manier is het mogelijk om uiteindelijk te kijken of de Perzen dezelfde afspraken had met de VOC als met de Engelsen. Ook voor de chronologie en de context van dit onderdeel is het van belang.

De meest opvallende en op het oog belangrijkste onderdelen van de capitulatie van 1617 zullen belicht worden. De belangrijkste capitulatie staat opvallend genoeg niet bovenaan de lijst met afspraken.

“Dat den Coninek belove geen van de Europische natiën, anders als de Engelschen, den sydenhandel te vergunnen, soolange d’Engelschen deselve gelieven te continueeren”³⁸

Uit bovenstaande is dus duidelijk geworden dat de Perzen alleen met de Engelsen handel konden drijven. Het feit dat de Perzen hieraan hebben toegegeven is opvallend, ze leveren immers gedeeltelijk hun eigen autonomie in. Sjah Abbas I had zijn prioriteit waarschijnlijk liggen bij het verdrijven van de Portugezen en niet bij het behoud van zijn autonomie wat betreft de zijdehandel. Zo stemde Abbas I ook in dat de Engelsen de vrijheid hadden om kerken te bouwen waar ze wilden.³⁹ De afspraak over het Engelse monopolie heeft natuurlijk ook daadwerkelijk standgehouden, de Engelsen waren degene die hun monopolie wilden delen met de VOC. De capitulatie telt 19 punten en bovenstaande afspraak staat op de zesde positie. Of de positie op de capitulatie het belang van het punt weerspiegelt is aan discussie onderhevig. Toch is voor dit onderzoek gekozen om het toch van belang te maken. Net als bij elk werk of bron zijn er keuzes gemaakt door de maker, dus ook wat betreft de volgorde.

Zo staat bovenaan de capitulatie een afspraak over het overlijden van een Engelsman. Wanneer een Engelsman mocht te overlijden was het de Perzen verplicht om de goederen die

³⁷ Zie inleiding en het werk van Terpstra, *De opkomst der westerkwartieren van de Oost-Indische Compagnie*.

³⁸ Dunlop, *Bronnen tot de geschiedenis der Oostindische Compagnie in Perzie*, 675.

³⁹ Idem, 675.

hij bij zich had vast te houden tot er een plaatsvervangend Engelsman kwam, aan hem mochten dan de spullen teruggegeven worden.⁴⁰ Op de eerste plaats stond voor de Engelsen toch echt het welzijn van de handelaar en de handel zelf dan het behouden van een monopolie positie. Dit blijkt ook uit het feit dat de Engelsen de Nederlanders vroegen mee te doen aan de handel. In theorie hadden de Engelsen waarschijnlijk wel de handelsvloot om alle beschikbare zijde over te nemen, de prioriteit van de Engelsen lag echter op andere ondernemingen in Azië.

Wat voor afspraken de Engelsen hebben gemaakt is dus kort behandeld. Dit leidt ertoe dat het mogelijk is om de afspraken van de Nederlanders in perspectief te plaatsen. Zoals al even vermeld werd Hubert Visnich naar de Perzische Sjah gestuurd aan het begin van de jaren '20. Visnich kreeg in januari 1623 een instructie mee om de handel met Perzië in goede banen te leiden, dit is in het werk van Terpstra als bijlage opgenomen uit de rubriek overgekomen brieven en papieren van het koloniaal archief.

“(…) den vrijen ende lijberen handel volgens dese neffens gaenda cappitulacie te procureeren, opdat se ten meeste dienste ende proffijt van de compe. Sonder moleste gedreven ende de coopmanschappen met de minste belastinge vertiert werden.”⁴¹

De instructie is natuurlijk simpel, Visnich moest een vrije handel voor de VOC opzetten waarbij de compagnie zoveel mogelijk winst behaalde. De capitulatie waar het in dit citaat over gaat is op zijn beurt weer opgenomen in Dunlop, die zal uiteraard nog onderzocht worden. Deze capitulatie was een voorstel voor de Perzische Sjah, er zal dus gekeken in hoeverre dit voorstel is ingewilligd. In de instructie is ook een deel opgenomen over de relatie met de Engelsen in Perzië.

“(…) sult oock met de Engelsche aldaer goede correspondentie ende eenicheijt houden, ende de prijs van de sijde ende andere coopmanschappen jegens malcanderen niet opjagen, maer sult trachten den gemeenen incoop te doen soo veel als 't een iders cappitael kan strecken.”⁴²

Opvallend is dus dat de VOC geen concurrentiestrijd wilde met de Engelsen in de zijdehandel. Dit hield waarschijnlijk ook stand tot de Engelse compagnie door de kroon werd

⁴⁰ Dunlop, *Bronnen tot de geschiedenis der Oostindische Compagnie in Perzie*, 675.

⁴¹ Terpstra, *De opkomst der westerkwartieren van de Oost-Indische Compagnie*, 288.

⁴² Idem, 289.

afgeremd in de Perzische golf in 1629.⁴³ De reden voor de vriendschappelijke band met de Engelsen heeft meerdere redenen. Terpstra geeft al aan dat de Engelsen al enkele jaren “negocie in Parsia gedreven [hebben]”, zij hebben dus al een reputatie en vertrouwen opgebouwd in Perzië.⁴⁴ Een vriendschap met de Engelsen kan bijvoorbeeld leiden tot de introductie van Nederlandse handelaren bij de juiste personen in Perzië. Is de relatie met de Engelsen echter ook opgenomen in het capitulatievoorstel?

Net als bij de capitulatie tussen de Engelsen en de Perzen zal er bij deze capitulatie alleen de voor dit onderzoek belangrijkste punten behandeld worden. Allereerst is het belangrijk om vast te stellen dat deze capitulatie veel overeenkomende punten heeft met de Engelse variant. Zo is er in beiden voorgesteld dat handelaren vrij mogen rondreizen door Perzië, beiden compagnieën willen geen tol/belasting betalen en bij het geval van overlijden moeten goederen vastgehouden worden door Perzië tot iemand van de compagnie het komt ophalen. Een verschil dat dan wel weer opvalt is dat de Engelsen expliciet het bouwen van kerken noemde. Bij het voorstel van de Nederlandse capitulatie is het bouwen van kerken niet opgenomen, er is alleen benoemd dat Nederlanders overal hun geloof mogen uitoefenen zonder enige vorm van tegenwerking.⁴⁵ Wat betreft de plaats van de punten zijn er ook verschillen. Het vrije reizen staat bij de Engelsen en de Nederlanders vrij bovenaan, respectievelijk is dit punt 3 en 1. Dit geldt ook voor het heffen van tol op de handelaren, met plaatsen 2 en 3. Een echt verschil is er pas bij het punt over het overlijden van een handelaar. Het bewaren van spullen bij overlijden is, afgaande op de positie van de punten, belangrijker voor de Engelsen. Dit punt staat bovenaan terwijl het bij het voorstel van de VOC op plaats 6 staat. De Nederlanders hebben dus vermoedelijk inspiratie opgedaan uit de capitulatie van de Engelsen met de Perzen. Zijn de punten van de VOC echter ook aangenomen door Sjah Abbas I?

In Dunlop zijn de antwoorden van de Perzen op het voorstel van de VOC opgenomen. Hier is weinig bijzonders uit op te maken, alle voorstellen van de VOC zijn goedgekeurd door de Sjah. Er zijn maar enkele punten waar veranderingen in zijn aangebracht. Zo wilde de VOC ook graag paarden en andere dieren exporteren vanuit Perzië, paarden zijn echter verboden door Abbas I.⁴⁶ Verder is er door Dunlop bij enkele punten wel vastgesteld dat de punten zijn goedgekeurd in “eenigszins andere woorden”. Dit kan erop wijzen dat het punt in

⁴³ Zie inleiding en Awad, ‘The Gulf in the Seventeenth Century’, 126-127.

⁴⁴ Terpstra, *De opkomst der westerkwartieren van de Oost-Indische Compagnie*, 289.

⁴⁵ Dunlop, *Bronnen tot de geschiedenis der Oostindische Compagnie in Perzie*, 677 en 678.

⁴⁶ Idem, 682.

grote lijnen wel is goedgekeurd door de Sjah maar dat er kleine aanpassingen zijn gedaan. Deze aanpassingen zijn dan mogelijk door Dunlop of de oorspronkelijke auteur als te klein beoordeelt om er extra op in te gaan.

Was er dan in het beginstadium van de relatie tussen de Perzen en de VOC geen sprake van een slechte relatie? Dit valt te concluderen uit het feit dat de VOC dezelfde rechten kreeg als de Engelsen die op hun beurt door de Perzen zelf zijn gevraagd mee te doen in de handel op de Perzische golf. Er zijn natuurlijk wel kleine conflicten geweest met de Perzen, zoals er in elke relatie wel een keer een conflict ontstaat. Op 31 maart 1624 is een melding gemaakt in een resolutie van de dienaren van de VOC in Gamron over geweld tegen dienaren van de VOC door Perzische dienaren van de Sjah. De Perzen eisten tol van de Nederlanders, de Nederlanders verwezen naar de afspraken die Visnich met de Sjah had gemaakt een jaar eerder en weigerde geld af te staan. Er werden mensen naar een gebouw van de VOC gestuurd waar handelaren met stokken werden geslagen om geld af te dwingen. Dit conflict is uiteindelijk opgelost toen namens de Sjah twee kisten met 4000 realen bij de VOC werd afgegeven die stond voor de tol die, zo heeft de Sjah berekent, illegaal was afgenomen.⁴⁷ Hoe dit conflict is ontstaan is onduidelijk, of er sprake was van een misverstand bij de Perzen of dat het een vooropgezet plan is door de Sjah is niet bekend. Echter is de opmerking die door de VOC is gemaakt “naer sijn reekeningh bedroegh” over de 4000 realen een interessante.⁴⁸ Hoewel van speculatieve aard kun je stellen dat hiermee wordt gesteld dat de 4000 realen niet de volledige hoeveelheid is aan tol dat van de VOC is afgenomen. Dit zou kunnen wijzen op het feit dat het bij dit conflict niet om een misverstand ging, maar een poging van de Sjah om geld van de VOC af te nemen.

Uit de resoluties en de capitulaties is allereerst te concluderen dat de Perzen al in een vroeg stadium bereid waren om te handelen met de VOC. Echter is deze handel aan het begin van de zeventiende eeuw nooit opgezet. De reden hiervoor is nog onduidelijk, vermoedelijk was het voor de republiek te moeilijk om met de Perzische ambassadeur in Spanje te spreken door de nog altijd woedende 80-jarige oorlog. Uiteindelijk is de handel wel opgezet na het ondertekenen van de capitulatie in 1623 die door Hubert Visnich is aangedragen bij Sjah Abbas I. De VOC was geïnspireerd door de Engelsen met het opstellen van een capitulatie. Van een ‘speciale behandeling’ voor de VOC was geen sprake, niet in kwade en ook niet in goede zin. De capitulaties van de Perzen met de Engelsen en de VOC zijn vrij gelijkwaardig. Enige grote verschil is dat de Engelsen een monopolie op de zijdehandel eisten en deze ook

⁴⁷ Dunlop, *Bronnen tot de geschiedenis der Oostindische Compagnie in Perzie*, 48-49.

⁴⁸ Idem, 49.

hebben gekregen. Voor de VOC was dit natuurlijk moeilijk te eisen omdat Visnich al de instructie had gekregen om goede relaties met de Engelsen in Perzië te onderhouden. Daarnaast was de VOC uitgenodigd door de Engelsen om mee te doen aan de zijdehandel, om dan een monopolie te eisen zou leiden het zetten van kwaad bloed bij de Engelsen. Uit het conflict van 1624 blijkt dat de Sjah zich mogelijk machtiger voelde dan de VOC door tol te eisen terwijl dit tegen de afgesproken voorwaarden uit de capitulatie van 1623 ging. Dit is maar één voorbeeld natuurlijk en of er bij de Engelsen ook zulke conflicten zijn voorgevallen is onbekend. Hierdoor is het moeilijk om te stellen dat de Perzen een slechtere relatie hadden met de Nederlanders vergeleken met de Engelsen. Het is dus aannemelijker dat de relatie tussen de Perzen en de VOC redelijk goed was en in ieder geval vergelijkbaar met de Engelsen. De voorstellen van de VOC werden vrijwel volledig aangenomen en echte conflicten bleven in ieder geval in de beginjaren nog uit. Deze relatie moest verder in stand worden gehouden in de komende jaren bij Abbas I en zijn opvolgers. Dit ging zoals al eerder aangegeven aan de hand van hofreizen en schenkingen.

Hoofdstuk 3: Schenking aan de Sjah

Uit Hoofdstuk 1 is duidelijk geworden dat de VOC uiteindelijk in 1652 de garantie kreeg van de Perzische Sjah voor de levering van een grote hoeveelheid ruwe zijde op jaarbasis. In hoofdstuk 2 is duidelijk geworden hoe de handel voor die garantie is opgezet. In dit hoofdstuk zal dus het in stand houden van de opgezette relatie aan bod komen. De schenkingen van de VOC aan de Perzische Sjah vormen een goede casus om dit proces te onderzoeken. Zoals al eerder aangegeven waren schenkingen en hofreizen een essentieel onderdeel voor het verkrijgen van gunsten van de Sjah. Nadat de VOC door de Engelsen was uitgenodigd om mee te doen in de zijdehandel moesten er afspraken gemaakt worden. Deze afspraken moesten dan wel gunstig zijn voor de VOC.

Het onderhouden van diplomatieke relaties was ten tijde van de eerste ontmoetingen met de Perzische Sjah begin jaren '20 van de zeventiende eeuw nog een redelijk nieuw verschijnsel. In de ruim 20 jaar dat de VOC nu bestond waren er natuurlijk wel al contacten gelegd met inheemse vorsten maar naarmate de handel zich verruimde was er ook intensiever contact nodig. De aanpak van de verschilde per vorstenhuis stelt historicus Guido van Meersbergen. Zo zou de VOC zich in Indonesië voordoen als koningen van de handel terwijl ze in Japan onderdanige dienaren waren.⁴⁹ Handelaren van de VOC konden zich opstellen als dienaren wanneer ze wilden omdat ze opereerde als een eigen staat. Diplomaten van de VOC opereerden uit naam van de gouverneur-generaal in Batavia en niet namens de Nederlandse Staten-Generaal. Diplomaten hoefden hierdoor niet de eer van de Nederlandse staat hoog te houden.⁵⁰ Hoe was dit het geval in Perzië, wat valt er te concluderen uit de schenkingen en de absolute en symbolische waarde hiervan?

Allereerst is het van belang om uiteen te zetten wat de Nederlanders schonken aan de Perzische Sjah. Voor dit onderzoek zal een schenking uit 1651-1652 gebruikt worden uit de 'Beschrijvinge van de Oostindsche Compagnie' van Pieter van Dam uit 1701. Deze schenking is schematisch geordend met daarbij de prijs per stuk van elk onderdeel van de schenking toegevoegd. Tabel 1 geeft een overzicht van de totale schenking aan het hof van de Perzische Sjah Abbas II.

⁴⁹ G. van Meersbergen, 'The Dutch merchant-diplomat in comparative perspective' in: Tracey A. Sowerby en Jan Hennings, *Practices of Diplomacy in the Early Modern World c. 1410-1800* (Londen, 2017) 148.

⁵⁰ Meersbergen, 'The Dutch merchant-diplomat in comparative perspective', 149 en 161.

Tabel 1: Totale schenking aan het hof van Sjah Abbas II in 1651-1652⁵¹

Product	Aantallen	Prijs in gulden per stuk	Gulden
Gouden Moorse Dukaten	4820	5,20	25.064,00
Rood Scharlaken	190,5	28,05	5.343,55
Groen fijn laken	64,25	6,32	406,08
Fijn blauw laken	68,25	10,21	696,58
Gemene lakens	166	5,12	849,90
Goud en zilver kant	737,5	2,60	1.918,24
Rariteiten	76 ⁵²	107,53	8.172,22
'Mamoedijs'	4930	0,40	1.972,00
Totaal			44.422,56

Kleine toelichting bij deze tabel is op zijn plaats, ook aangezien dit van belang kan zijn voor het restant van dit hoofdstuk. De eerste zes onderdelen van de schenking worden als vanzelfsprekend aangenomen. Onder rariteiten worden verschillende producten bedoeld, deze post bestaat bijvoorbeeld uit pistolen, hoeden en vogels. De laatste kostenpost is een interessante, dit zijn de kosten die de VOC heeft moeten betalen om de producten Perzië in te mogen voeren.⁵³ De totale schenking werd verdeeld over 19 subjecten van het hof, behalve de invoerkosten uiteraard. Er is een onderscheid tussen personen die elk een deel van de schenking kregen en dienaren van diezelfde personen die ook een deel kregen. Dienaren is uiteraard meervoud, echter is het onduidelijk uit Van Dam te destilleren om hoeveel dienaren het per groep gaat. Vandaar de keuze om het begrip subjecten te gebruiken om de verschillende schenkingen te scheiden. Met deze informatie moet de interpretatie van de rest van het hoofdstuk geen problemen opleveren.

Hoe werden de producten verdeeld over het hof? Niet alle leden zullen apart besproken worden, leden met een redelijk gelijkwaardige status aan het hof zullen allereerst met elkaar vergeleken worden. Hierna valt er iets te zeggen over elke rang binnen de Perzische hiërarchie. Alle leden zijn terug te vinden in tabel 2. Uiteraard beginnen we met de Sjah en de hoogste minister van de staat, de grootvizier, Khalifeh Soltan.

⁵¹ Pieter van Dam, *Beschrijvinge van de Oostindische Compagnie 1639-1701* (Den Haag, 1927) 356.

⁵² Wanneer de rariteiten afzonderlijk worden opgeteld zul je uitkomen op 75 stuks. Het ene missende onderdeel is vermoedelijk een rekenfout van Van Dam of een rareiteit is niet benoemd bij een van de subjecten.

⁵³ Van Dam, *Beschrijvinge van de Oostindische Compagnie 1639-1701*, 301.

Meteen wordt duidelijk hoe belangrijk deze twee subjecten zijn voor de VOC en dus in het Perzisch hof. Zo krijgen ze samen meer dan 50% van de rariteiten die de hoogste waarde vertegenwoordigen, daarnaast ontvangen ze ook de meeste gouden dukaten. Dit geldt ook voor het Rood scharlaken dat op de rariteiten na de hoogste waarde representeert. De hoofdrolspelers bij de onderhandelingen tussen de Perzen en de VOC zijn dus meteen duidelijk. Toch is het opvallend dat er een groot verschil zit tussen de Sjah en de grootvizier, het meest evident is dit uiteraard bij het totaal in guldens. De Grootvizier is traditioneel gezien het hoofd van de regering en vergelijkbaar met een huidige minister-president, toch schenkt de VOC bijna het dubbele aan de Sjah. Dit is echter goed te verklaren. Naast het feit dat de Sjah nou eenmaal hoger in aanzien stond was de zijdehandel al sinds 1619 gemonopoliseerd door de toenmalige Sjah Abbas I.⁵⁴

Volgende in lijn zijn de hoofden van het militaire apparaat, de zogenaamde Corgi-bassa en de Couler-agasi. Respectievelijk zijn ze het hoofd van een hooggeplaatste militaire kaste en van een keurkorps bereden troepen aldus Van Dam.⁵⁵ De Corgi-bassa wordt hierbij als de ‘derde van ’t rijk’ benoemt en de Couler-agasi als ‘de vierde gebieder van ’t rijk’. Uit de tabel is meteen op te maken dat er sprake is van een groot verschil met de Grootvizier, waar de Grootvizier de helft van de Sjah geschonken kreeg krijgen de militaire leiders op hun beurt weer de helft van Khalifeh Soltan. De verschillen tussen de Corgi-bassa en de Couler-agasi zijn dan weer nihil. De aantallen verschillen met een kleine marge van maximaal 5%. De militaire kant was immers voor de VOC minder van belang, zij waren namelijk niet op zoek naar een militaire alliantie maar een handelspartner. De schenking aan deze twee subjecten zal dus voornamelijk van symbolische aard zijn waar later nog op terug gekomen zal worden. Om niet te ver uit te wijden zullen er nog twee subjecten aan bod komen. Het totaalbedrag neemt namelijk hierna sterk af en daalt onder de 1000 gulden, hierdoor zijn deze subjecten minder van belang bij het vormen van een conclusie. De reden waarom deze mensen alsnog een schenking kreeg is niet uit Van Dam te halen. Een mogelijke reden hiervoor is dat het deel was van de Perzische traditie om ook aan dienaren van hooggeplaatste leden te schenken.⁵⁶ Daarnaast zijn de rariteiten hierna vergeven, en daarmee de meest kostbare producten. De twee subjecten die nog aan bod komen zijn de Nazir en de opperste Eunuch. De Nazir is de hoogste ambtenaar van het rijk na de grootvizier. Eunuchen hadden sinds Sjah Abbas I een steeds grotere rol waarbij ze belangrijke posities kregen en ook als

⁵⁴ Rudolph P. Mattee, *The Politics of Trade in Safavid Iran: Silk for Silver, 1600 – 1730* (Cambridge, 2000) 74.

⁵⁵ Van Dam, *Beschrijvinge van de Oostindische Compagnie 1639-1701*, 357.

⁵⁶ Birkenholz die later nog aan bod komt biedt in zijn werk ook geen uitleg over deze kleinere schenkingen.

onderdeel van de Harem van de Sjah een grote invloed binnen het rijk hadden.⁵⁷ Vandaar ook dat ook de hoogste Eunuch redelijke aandeel van de totale schenking kreeg, dit gaat toch nog om zo'n 16% van het totaal. De Nazir is de eerste die blauw laken geschonken krijgt en ook meteen ruim 50% van het totaal. Blauw laken wordt toch als minder waardevol gezien dan het rode scharlaken. Blauw laken is waarschijnlijk ter compensatie aangeboden aangezien een deel van de andere producten al vergeven waren. Rood scharlaken zal ook verder alleen maar in kleine aantallen vergeven worden evenals de gouden dukaten. Zoals ook bleek uit het werk van Els Jacobs was goud immers voor de VOC ook van belang dus die werden gereserveerd voor de belangrijkste personen.⁵⁸

⁵⁷ David Blow, *Shah Abbas: The Ruthless King Who Became an Iranian Legend* (Londen, 2009), 173.

⁵⁸ Jacobs, *Koopman in Azië*, 123.

Tabel 2: Schenkingen aan het Perzische hof⁵⁹

PRODUCT	PRIJS PER STUK	ABBAS II	GROOTVIZIER	CORGI- BASSA	COULER- AGASI	NAZIR	OPPERSTE EUNUCH
GOUDEN MOORSE DUKATEN	5,20	2.000 (41,49%)	1.000 (20,75%)	500 (10,37%)	600 (12,45%)	400 (8,30%)	150 (3,11%)
ROOD SCHARLAKEN	28,05	71 (37,27%)	34,5 (18,11%)	17,5 (9,19%)	17,5 (9,19%)	0 (0%)	16,75 (8,79%)
GOUD EN ZILVER KANT	2,60	53,5 (7,25%)	118,75 (16,10%)	106,5 (14,44%)	143 (19,39%)	111,75 (15,15%)	106 (14,37%)
FIJN BLAUW LAKEN	10,21	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	33 (48,35%)	0 (0%)
RARITEITEN	107,53	25 (32,89%)	15 (19,74%)	10 (13,16%)	8 (10,53%)	6 (7,89%)	11 (14,47%)
TOTALE WAARDE IN GULDEN		15.218,94	8.089,54	4.443,18	4.843,05	3.352,64	2708,37

⁵⁹ Van Dam, *Beschrijvinge van de Oostindische Compagnie 1639-1701*, 356-358.

Symboliek

De waarde in guldens zijn duidelijk geworden aan de hand van de gegevens verzameld uit het werk van Pieter van Dam. Daaruit is gebleken dat er een groot verschil zit tussen de Sjah en de rest van het hof. De Sjah was, in ieder geval voor de buitenwereld, veruit de belangrijkste en machtigste man. Abbas II mocht met zijn 15.000 gulden bijna 50% van de totale schenking in ontvangst nemen. Echter is niet alleen de absolute waarde van belang bij het onderzoek naar schenkingen door Europese mogendheden aan oosterse staten. Iemand die hier onderzoek naar heeft gedaan is de eerdergenoemde Frank Birkenholz.⁶⁰ Hij heeft ook gekeken naar de schenkingen aan Sjah Abbas II evenals een schenking aan Indische keizer van het Mughalrijk Aurangzeb. Birkenholz gaat echter niet in op de waarde in guldens van de producten maar onderzoekt de symbolische waarde van de schenkingen.

Volgens Birkenholz is van belang om te onthouden dat de Perzische Sjah zich ziet als vorst van de wereld, alle andere vorsten staan beneden hem. Aan de hand van geschenken werd de politieke positie van zowel de gever als de ontvanger duidelijk gemaakt.⁶¹ Dit was dan ook wat de VOC in 1651 ging doen bij Sjah Abbas II. Toch zou de schenking van 1651 verschillen van eerdere en latere hofreizen, waarom zal later nog besproken worden. Allereerst de aanloop naar de reis. Joan Cunaeus werd namens de VOC gestuurd, hij was tot 1650 lid geweest van de Raad van Indië. De Perzen eisten namelijk een hooggeplaatste diplomaat om langs te komen. De 2000 Moorse gouden dukaten voor de Sjah stonden symbool voor de ondergeschikte status van de VOC. Tegelijkertijd gaf de hoeveelheid dukaten ook de rijkdom van de VOC aan. Onder de rariteiten bevonden zich onder andere paradijsvogels en ‘Japanse schutsels’ die op hun beurt stonden voor het feit dat de VOC op plekken gevestigd was waar de Perzen geen afgezant hadden.⁶² De Sjah kreeg ook een ‘pronkschip’ aangeboden door de VOC. Dit schip was in Batavia gemaakt en stond symbool voor het feit dat de Perzische economie afhankelijk was van de handel op zee door de VOC. Daarnaast gaf het schip ook aan dat de Sjah de VOC nodig had om de veiligheid aan de kust te garanderen en om aan te tonen dat militaire stappen tegen de VOC verkeerd zou aflopen voor de Perzen.⁶³

Op 12 mei kregen de ambassadeurs van de VOC geschenken van de Sjah, als symbool voor het afhandelen van de onderhandelingen van handelsvoorwaarden en als machtsvertoon van de Sjah. Deze giften worden door Van Dam ook genoemd echter worden er geen

⁶⁰ Birkenholz, ‘Merchant-kings and lords of the world’.

⁶¹ Idem, 220.

⁶² Idem, 222-223.

⁶³ Idem, 224. Verder dient gezegd te worden dat dit schip geen oplossing is voor de missende rariteit bij tabel 1. De totale waarde van de rariteiten ligt te laag om een heel schip te kunnen betalen.

bedragen genoemd bij zowel Van Dam als Birkenholz. In tabel 3 is te zien wat er aan Joan Cunaeus en directeur van de Iraanse factorij Dirck Sarserius is geschonken. De waarde van deze geschenken is dus niet duidelijk, alleen is duidelijk dat Cunaeus hoger in aanzien stond bij de Sjah dan Sarserius. Zo krijgt Cunaeus een versierd paard met gouden accenten en wordt voor Sarserius alleen een paard genoemd.

Tabel 3: Schenking aan Joan Cunaeus en Dirck Sarserius.⁶⁴

Ambassadeur Joan Cunaeus	Directeur Dirck Sarserius
Gezadeld paard met gouden toom en gouden gespen aan het zadel	Paard
Zilverlakense cabaey	Zilverlakense cabaey
Ballenpoes of opperrock van goud geweven fluweel	Gouden fluwelen ballenpoes of opperrock
Goud en zilver doorstreepte gordel	Goud en zilver doorweven gordel
Tulband van goud en zilver	Tulband van goud en zilver
Perzische houwer, het kruis en het oorijzer van goud nevens twee scheidoppen	

Zoals al aangegeven verschilde de schenking van 1652 aan Abbas II met eerdere en latere schenkingen. Zo werd de Nederlandse delegatie niet uitgenodigd om deel te nemen aan een banket na het vieren van Perzisch nieuw jaar. Dit toont aan dat Cunaeus niet de volledige acceptatie kreeg van Abbas II.⁶⁵ Dit kan ook komen door het feit dat de VOC zich misschien niet genoeg als onderdanige presenteerde, bijvoorbeeld door het schenken van het eerdergenoemde pronkschip. Dit was mogelijk te veel machtsvertoon van de VOC voor de Sjah. Daarnaast was er ook sprake van een conflict met de Perzen een aantal jaar voorafgaand aan de gebeurtenissen van 1651-1652. De Perzen hadden het de plaatselijke VOC-directeur in 1645 lastig gemaakt om handel te drijven, als reactie blokkeerde de VOC met een vloot de Perzische golf. Dit met als doel om ook meteen gunstigere handelsvoorwaarden af te dwingen.⁶⁶ Dit mislukte echter waarna besloten werd om het conflict diplomatisch op te lossen, hierdoor kwam Cunaeus in beeld. Cunaeus was niet succesvol aangezien er minder gunstige voorwaarden waren afgesproken dan de VOC voor ogen had.⁶⁷ Toch verkreeg de

⁶⁴ Van Dam, *Beschrijvinge van de Oostindische Compagnie 1639-1701*, 359.

⁶⁵ Birkenholz, 'Merchant-kings and lords of the world', 226.

⁶⁶ Idem, 222.

⁶⁷ Idem, 227.

VOC veel invloed rond de Perzische golf en kon de VOC na de eerste Engelse oorlog in 1650-1652 de Engelsen ook volledig uit de golf verdrijven.⁶⁸ De afspraken gemaakt door Cunaeus zouden ondanks de ongunstige voorwaarden dus toch de basis vormen voor de handel die nog bijna 100 jaar zou volgen. Ook aangezien hiermee de VOC eindelijk zijn monopolie op de Perzische zijde kreeg door de afspraak van een jaarlijkse levering van ruwe zijde die al is besproken.⁶⁹

De schenking aan Sjah Abbas II vertoont gelijkenissen met een latere hofreis naar het hof van de Mughal keizer Aurangzeb in 1662. Ook hier werden Japanse producten aangeboden, maar ook Arabische paarden.⁷⁰ Aan te nemen is dat dit om dezelfde redenen was als bij Sjah Abbas II. Dit toont aan dat de VOC bij elke hofreis wil aantonen dat ze bekend zijn met verschillende culturen en delegaties in meerdere windstreken heeft. De VOC probeert zich daarnaast aan te passen aan de lokale gebruiken, zo schonk Cunaeus Moorse dukaten aan de Sjah en wordt de plaatselijke hiërarchie in acht genomen. Tegelijkertijd probeert de VOC wel zijn macht door te drukken bij de oosterse vorsten. Goede voorbeelden hiervan zijn acties van militair vertoon zoals het blokkeren van de Perzische golf en het schenken van een pronkschip. Uit de schenkingen is dus te concluderen dat beiden partijen, de VOC en de Perzen, zich zowel als gelijken opstellen tegenover elkaar door elkaar geschenken te geven en zich aan de lokale gebruiken te houden. Ondertussen probeert ook de Perzische Sjah, of in ieder geval Abbas II, een dominante positie af te dwingen door de delegatie van de VOC te weren van festiviteiten.

⁶⁸ L. Potter, *The Persian Gulf in History* (Londen, 2009) 243.

⁶⁹ Jacobs, *Koopman in Azië*, 123.

⁷⁰ Meersbergen, 'The Dutch merchant-diplomat in comparative perspective', 152.

Conclusie

De vraag waar een antwoord op werd gezocht in dit onderzoek luidde als volgt: Hoe werden schenkingen en hofreizen ingezet om de handelsrelatie tussen de VOC en het Perzische rijk in de eerste helft van de zeventiende eeuw op te zetten en te onderhouden?. Na in hoofdstuk 2 de capitulaties en resoluties te bekijken van de beginperiode in de jaren '20 van de zeventiende eeuw is een deel van de vraag al te beantwoorden. Hoewel er al in 1611 contact was gezocht van Perzische kant bij de Nederlandse republiek kwam er pas 10 jaar later een echte relatie op gang. De VOC werd door de Engelsen uitgenodigd om het overschot aan Perzische zijde mee te verhandelen. Dit leidde tot de eerste afspraken die gemaakt diende te worden met de Perzen. Hubert Visnich was de afgevaardigde voor de VOC en maakte zodoende een hofreis naar Sjah Abbas I. Hoewel de onderhandelingen moeizaam zouden blijken kreeg de VOC wel grotendeels zijn zin zo blijkt uit de capitulaties opgenomen in het werk van Dunlop. De relatie begon op deze manier goed en de VOC kreeg net als de Engelsen een bevoorrechte positie binnen de Perzische zijdehandel.

In hoofdstuk 3 is een casus behandeld die aantoont hoe de relatie tussen de Perzen en de VOC in stand werd gehouden. De schenking van 1652 toonde nogmaals aan hoe belangrijk het was om de Sjah goed te doen stemmen. Sjah Abbas II kreeg, in guldens, een groot deel van de algehele schenking van de hofreis. Abbas II zou ruim 35% van de totale schenking ter waarde van 44.000 gulden krijgen, de overige 65% moest over 18 subjecten van het hof verdeeld worden. De symbolische waarde van de schenking was bedoeld om te laten zien hoe machtig de VOC was en in welke delen van de wereld ze actief waren, bijvoorbeeld door Japanse voorwerpen te schenken. Daarnaast was een deel van de schenking ook deel van een Perzische traditie om zo aan te tonen dat de Sjah wel boven de VOC stond. Hoewel de schenking weinig anders deed dan eerdere of latere reizen bleek deze specifieke schenking niet succesvol. Dit blijkt uit de manier waarop de afgevaardigden van de VOC na de schenking werden behandeld.

Hoe zou er nou kort een antwoord op de eerder gestelde onderzoeksvraag geformuleerd kunnen worden door middel van wat er is onderzocht? Door middel van hofreizen en schenkingen kreeg de VOC het voor elkaar om uiteindelijk een monopolie binnen de Perzische zijdehandel te bemachtigen. Dit kwam ook mede omdat de Portugezen al uit het gebied verdreven waren en de Engelsen uiteindelijk ook zouden vertrekken. Om dit in stand te houden bleven hofreizen en schenkingen nodig. Over het algemeen waren deze succesvol behalve degene die in dit onderzoek is behandeld, maar dit was een uitzondering.

De mislukking had mogelijk ook meer te maken met de gebeurtenissen die maar een korte tijd daarvoor waren voorgevallen, de schenking van 1652 blijft dus een goede representatie van een schenking aan het Perzisch hof. Om dit voor eens en altijd zeker te hebben is echter wel onderzoek nodig naar de andere schenkingen en hofreizen op eenzelfde manier als in dit onderzoek is gedaan. Oftewel zowel de absolute als de symbolische waarde moet onder de loep worden genomen.

Literatuurlijst

- Abdul Aziz M. Awad, 'The Gulf in the Seventeenth Century', *Bulletin (British Society for Middle Eastern Studies)* 12:2, (1985).
- C.G. Brouwer, *Dutch-Yemeni Encounters, activities of the United East India Company (VOC) in South Arabian Waters since 1614* (Amsterdam, 1999).
- C.R. Boxer, *Dutch Merchants and Mariners in Asia 1602-1795* (Londen, 1988).
- David Blow, *Shah Abbas: The Ruthless King Who Became an Iranian Legend* (Londen, 2009).
- Els Jacobs, *Koopman in Azië: De Handel Van De Verenigde Oost-Indische Compagnie Tijdens De 18de Eeuw* (Zutphen, 2000).
- F. Birkenholz, 'Merchant-kings and lords of the world, Diplomatic gift-exchange between the Dutch East India Company and the Safavid and Mughal empires in the seventeenth century' in: Tracey A. Sowerby en Jan Hennings, *Practices of Diplomacy in the Early Modern World c. 1410-1800* (Londen, 2017).
- Femme S. Gaastra, *Geschiedenis van de VOC* (Zutphen, 10^e druk 2009).
- G. van Meersbergen, 'The Dutch merchant-diplomat in comparative perspective' in: Tracey A. Sowerby en Jan Hennings, *Practices of Diplomacy in the Early Modern World c. 1410-1800* (Londen, 2017).
- H. Terpstra, *De opkomst der westerkwartieren van de Oost-Indische Compagnie (Suratte, Arabië, Perzië)* (Den Haag, 1918).
- K. Glamann, *Dutch-Asiatic trade 1620-1740* (Den Haag, 1981).
- L. Potter, *The Persian Gulf in History* (Londen, 2009).
- M. Berg, *Goods from the East, 1600-1800: trading Eurasia* (Londen, 2015).
- Maartje van Gelder, *Trading Places: The Netherlandisch Merchants in Early Modern Venice* (Leiden, 2009).
- R. Parthesius, *Dutch Ships in Tropical Waters: The Development of the Dutch East India Company (VOC) Shipping Network in Asia 1595-1660* (Amsterdam, 2010).
- Rene J. Barendse, *The Arabian Seas, The Indian Ocean World of the Seventeenth Century* (Londen, 2002).
- Rudolph P. Mathee, *The politics of trade in Safavid Iran: silk for silver, 1600-1730* (Cambridge 1999).

- Willem Floor, *The Persian Gulf, A political and Economic History of Five Port Cities 1500 – 1730* (Washington, 2006).

Bronnen:

- H. Dunlop, *Bronnen tot de geschiedenis der Oostindische Compagnie in Perzie, 1611-1638, Deel I* (Den Haag, 1930).
- Pieter van Dam, *Beschrijvinge van de Oostindische Compagnie 1639-1701* (Den Haag, 1927).
- Resources, Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, <http://resources.huygens.knaw.nl/vocbeschrijvingvandam> (geraadpleegd 8 mei 2020).
- Resources, Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, <http://resources.huygens.knaw.nl/vocperzie> (geraadpleegd 8 mei 2020).